

Evaluering af Kvalitet i Dagtilbud

Hvad er høj kvalitet i dagtilbud, hvordan ses det og hvilken effekt har det for børns udbytte?

Baggrund

Vurdering af pædagogisk kvalitet

Børns udbytte af at være i et dagtilbud af høj kvalitet er de senere år internationalt og herhjemme kommet mere i politikeres, i forskningens og i pædagogprofessionens søgelys (Heckmann, 2006; Esping-Andersen, 2008; Sylva, Melhuish, Sammons, Siraj-Blatchford & Taggart, 2010; Nielsen et al, 2014). Politikere, forskere og praktikere er optagede af, at den pædagogiske praksis er forankret i den for tiden bedste, tilgængelige viden. Det er der ikke noget nyt i, men den stigende samfundsmæssige kompleksitet, fx i mængden af viden og fremkomsten af flere forskellige pædagogiske metoder - oftest med et internationalt afsæt, medfører et pres for at kunne vælge i denne mængde af viden og metoder. Ikke al tilgængelig viden er lige brugbar for en pædagog, der udøver sit fag i en dansk kontekst. Men når der politisk og blandt pædagoger i praksis skal træffes beslutninger om indsatser over for bestemte målgrupper, er det naturligvis vigtigt, at beslutningerne træffes på et så velinformeret grundlag som muligt, og at man kan have tillid til den viden, man præsenteres for eller har opsøgt.

At sikre, at den pædagogiske forskning altid er en væsentlig del af vidensgrundlaget, når der træffes beslutninger om de 0-5-åriges trivsel, tryghed, læring og udvikling i dagtilbuddene, uanset hvor i samfundet beslutningerne træffes, må være et afgørende element i en professions grundlag. Men hvordan, på hvilket grundlag og hvem skal vurdere kvaliteten af en given pædagogisk praksis?

Den nationale ambition om at udviklingen af den pædagogiske praksis sker med inspiration og fortolkning af forskningsviden (Uddannelses- og forskningsministeriet 2014) leder frem til at også kvalitetsvurderinger bør være forskningsbaserede. Desuden er professionel dømmekraft en vigtig bestanddel af vurderingsbatteriet (Sylva et al, 2010; Hargreaves & Fullan, 2012; Hammersley, 2007). En grundlæggende antagelse i projektet er således, at der er brug for professionel dømmekraft i samspil med forskningsbaserede vurderingsredskaber (Nørgaard, 2012; Siraj-Blatchford & Mayo, 2012; Næsby, 2014).

En række komparative studier viser, at generelle kvalitetskriterier ikke uproblematisk kan overføres fra en kontekst og kultur til en anden (Siraj-Blatchford & Wong, 1999). Pædagogisk kvalitet eksisterer ikke "i fast form" i sig selv, men tager form og får indhold i samspillet mellem de aktører, der deltager i læringsmiljøerne (konteksten) i dagtilbuddene. I dette samspil bør såvel (inter-) nationale standarder som forskellige perspektiver på kvalitet fra interessenter interagere.

Internationale karakteristika

På fælles europæisk plan er der politisk konsensus om en række basale kriterier eller karakteristika for dagtilbud af høj kvalitet:

- et trygt men udfordrende læringsmiljø for børn
- understøttende og opmuntrende personale
- børnene får intensiv sproglig og social støtte og udvikling
- børnene har muligheder for oplevelser og erfaringer der fremmer deres kognitive, fysiske, sociale og emotionelle udvikling (EU-kommissionen, 2014).

Kvalitetsforskningen viser i denne forbindelse, at nogle dimensioner og aspekter af kvalitet globalt er mere betydningsfulde end andre. Selv om alle aspekter og standarder er bundet til kontekst, indhold, processer og resultat, er værdier som inklusion, ret til beskyttelse mod overgreb, deltagelse i lærende fællesskaber nogle, der virker for alle børn på tværs af kontekster, ja endog på tværs af lande, som det kan ses i for eksempel FN's børnekonvention.

I kvalitetsmålingsværktøjerne i ERS-linjen, der anvendes i en række lande, bl.a. England, Tyskland, Norge, Sverige og Danmark, er dette internationale og dermed kulturoverskridende perspektiv indskrevet som temaer i evalueringsskalaen (Næsby, 2014). De omfatter dermed de aktuelle internationale samfundsmæssige og institutionelle udfordringer:

”Dagtilbud af høj kvalitet må understøtte de basale behov, som alle børn har: omsorg for deres sundhed og beskyttelse mod overgreb, muligheder for at udvikle positive relationer og muligheder for at blive stimuleret i læring og udvikling og gøre egne erfaringer” (Clifford, Reszka & Rossbach 2010, s. 2 – egen oversættelse).

Det understøttes af en forskningsoversigt, der opsamler nationale og internationale forskningsresultater om effekterne af dagtilbud og deres betydning for børns udvikling, fra 30'erne og til i dag (Christoffersen, Højen-Sørensen & Laugesen, 2014). Flere forskere konkluderer ifølge rapporten, at det er interaktionen mellem børn og voksne, der er det allervigtigste for kvaliteten i dagtilbud (Sylva et al, 2010; Sheridan, Samuelsson & Johansson, 2009). Normeringer og gruppestørrelser har betydning. Pædagogisk uddannet personale spiller også en væsentlig rolle for børnenes udvikling (Sylva et al, 2010). Og dagtilbud, der bruger legeaktiviteter til at udvikle sociale, følelsesmæssige, kognitive og kreative færdigheder, og dagtilbud, hvor der er en ligelig fordeling af vokseninitierede og børneinitierede aktiviteter, får ifølge denne forskning de bedste resultater (Sylva et al, 2010). Så pædagogernes tilgang til og viden om børnene, altså selve pædagogikken – hvordan den understøtter børnenes trivsel, medvirken, inklusion, læring og dannelse af positive relationer – er det helt centrale parameter, kvaliteten skabes ud fra og dermed skal vurderes ud fra.

Forskningen viser også gode resultater af høj kvalitetsdagtilbud på længere sigt. De børn, der har gået i vuggestuer og børnehaver af høj kvalitet, klarer sig bedre i skolen og får bedre uddannelse og job (Sylva et al, 2010). Færre kommer på overførselsindkomster eller ender i kriminalitet. Forskningen viser også, at det

især er sårbare eller socialt udsatte børn, der har størst gavn af de universelle tilbud, som dagtilbuddene tilbyder (Christoffersen, Højen-Sørensen & Laugesen, 2014).

Nationale karakteristika

Men hvordan ser vi så, om disse kvaliteter faktisk er til stede i dagtilbudspædagogikken i Danmark? For at kunne vurdere og måle kvalitet i dagtilbud må såvel de nationale som lokale standarder kunne operationaliseres.

I nærværende projekt forankres de pædagogiske kvalitetskriterier og perspektiver i en øko-systemisk ramme (Bronfenbrenner & Ceci, 1994; Woodhead, 2006), hvor igennem betingelser og vilkår for dagtilbuddene og dagtilbudspædagogikken kan beskrives, herunder:

- samfundsmæssige værdier og børnepolitiske mål, aktuelle barndomsopfattelser
- samfundsmæssige og institutionelle forhold og udfordringer og viden fra barndomsforskningen
- nationale og lokale organiseringer og indholdsbestemmelser af dagtilbuddene, deres ressourcer og deres opgaver fx under den betingelse og det ansvar at 97 % af de tre-fem årige går i børnehave (Danmarks Statistik¹)
- lokale og familiemæssige forhold og betingelser og
- alle aktørers, familier og børns perspektiver.

Urie Bronfenbrenners bio-økologiske systemteori (Bronfenbrenner, 1979; Bronfenbrenner & Ceci, 1994, 2012) udgør således en grundlæggende forståelsesramme, der beskriver, hvordan de forskellige systemer, børn deltager i, og som pædagogisk arbejde foregår inden for, sætter muligheder og begrænsninger for børns trivsel, læring og udvikling. I denne ramme opfanges, hvordan alle systemer interagerer med hinanden, hvilket er nødvendigt for at opnå en samlet forståelse af kvalitet (Sheridan, 2009, s. 250). Kvalitetstemaer, der vurderes hver for sig, og uden at relationen mellem dem iagttages, mister deres betydning for kvaliteten. De mister forklaringskraft, bliver enten primært objektive, fx når der alene måles effekter af forskellige normeringer i dagtilbud, hvorved børnenes perspektiver falder uden for (Siraj-Blatchford & Wong, 1999). Eller de bliver primært relative, fx når der alene spørges til børnenes og forældrenes vurdering af kvaliteten i deres dagtilbud, hvorved kvalitet bliver udelukkende subjektiv (Sheridan, 2009), svær at etablere kvalitetsmæssige standarder ud fra (Siraj-Blatchford & Wong, 1999) og dermed begrænset i udsagnskraft.

Martin Woodhead (2006) foreslår en ramme, hvor definitionen af kvalitet baseres på fastsatte indikatorer for kvalitet, der samtidig indeholder interessenternes perspektiv (politikere, børn, forældre, pædagoger osv.). Ifølge Woodhead er der en række betingelser, der må være opfyldt og til stede i alle dagtilbud. Det er objektive og målbare kriterier, der kan indfange værdier og generelle mål, subjektive og kulturelt baserede kriterier i curriculum (læreplaner) og forskningsbaseret viden om børns læring og udvikling, samt viden om processer og resultater af de pædagogiske bestræbelser (Woodhead, 2006; Siraj-Blatchford & Wong, 1999). Alle betingelser kan i den bio-økologiske systemteori ansues på forskellige niveauer, der netop omfatter

¹ Kommunernes Landsforening: Fakta om dagtilbud, fritidshjem, SFO og klub (apr. 14)

de historiske, samfundsmæssige, kulturelle, institutionelle, kontekstuelle og individuelle perspektiver – og interaktionerne i og mellem disse niveauer.

Projektets formål

Problemet er dog, at Dagtilbudsloven, der herhjemme er det curriculum dagtilbudspædagogikken hviler på, sammenlignet med andre landes grundlag ikke er særlig præcis, når det kommer til, hvad det er, børnene skal lære og dermed, hvordan de pædagogiske processer skal tilrettelægges. Det har medført, at vi har måttet acceptere store lokale forskelle i kvaliteten af dagtilbuddene, at det i virkeligheden er uvist, om de ønskede politisk besluttede mål indfries og uvist, hvad kvaliteten af dagtilbudspædagogikken i virkeligheden er.

I ERS-linjens vurderingsredskaber finder vi de internationale og generelle kvalitetskriterier indlejret. Viden om børns læring og udvikling og data om børnenes udbytte (der er nødvendig for at kunne vurdere reelle effekter af hvad dagtilbuddet kvalitet betyder for deres udbytte) kan ses i en eksisterende database (Kompetencehjulet), men der er brug for, for at kunne vurdere kvaliteten af dagtilbudspædagogikken herhjemme, at forskningsbasere de nationale kriterier, baseret på læreplanerne og operationalisere kvalitetskriterierne, så effekten af dem kan vurderes. På denne baggrund formuleres følgende forskningsspørgsmål:

Hvad er høj kvalitet i dagtilbud og hvilken effekt har det for alle børns udbytte?

Formålet er således, på baggrund af eksisterende viden om kvalitet i dagtilbud, at undersøge ERS-linjens værktøjer for hvilke kvaliteter og kvalitetsdimensioner de måler, og om nødvendigt udvikle et værktøj KVALid (Kvalitet i dagtilbud) til vurdering af pædagogisk kvalitet i læringsmiljøer i en dansk kontekst², så alle børn og unge får de bedste muligheder for at udvikle og skærpe deres personlige, sociale og faglige kompetencer. Formålet er videre at understøtte, at de professionelle, der arbejder med børn i dagtilbud og skole, bruger effektive forskningsbaserede værktøjer og metoder, således at praksis informeres af forskningsviden.

Forskningsaktiviteter

Forskningen i projektet forankres i forskningsmiljøet "Udsathed og Chanceulighed" ved UCN, v. docent, ph.d. Tanja Miller og ledes af lektor, ph.d. Torben Næsby.

- 1) På baggrund af et studie, der afdækker hvad der nationalt og internationalt kan forstås som højkvalitetsdagtilbud og hvilke erfaringer, der er gjort med vurdering af kvalitet i dagtilbud, udvikles et forskningsbaseret vidensgrundlag, der definerer og sætter os i stand til at vurdere kvalitet, og som muliggør at kunne forudsige effekter af højkvalitetsdagtilbud i Danmark. Dermed svares på spørgsmålet om, hvad høj kvalitet i dagtilbudspædagogik er.
- 2) Med ECERS 3 (Early Childhood Environment Rating Scale, Version 3; Harms, Cryer & Clifford 2015) som værktøj etableres baselines og der udvikles et dialogværktøj, der om nødvendigt supplerer det internationale værktøj med skalaer inden for læreplanstemaerne. Begge kvalitetsværktøjer anvendes gennem observation i en række kommuner og der udtages kommuner til kontrolgruppe (RCT). Med baggrund i item-response-teori skabes et forskningsbaseret, kulturfølsomt og

² Hermed menes primært med afsæt i dansk lovgivning, politik og pædagogisk praksis på dagtilbudsområdet

curriculum baseret dialogværktøj, der kan supplere de nationale og de internationale effektmålinger og kvalitetsforskningen og svare på spørgsmålet om, hvordan kvalitet kan identificeres, vurderes og hvilke effekter det har for børns trivsel, læring og udvikling.

- 3) For at opnå tilstrækkelig høj reliabilitet og validitet er det nødvendigt også at observere, hvad det er børnene skal lære – og faktisk lærer. Spørgsmålet om børnenes udbytte af at gå i et højkvalitetsdagtilbud – det som man fx i England kalder effektiv dagtilbudspædagogik (Sylva et al, 2010) - besvares ved at triangulere med forskning i effekter af arbejdet med pædagogiske læreplaner. Baselines gennemsnitsscorer på institutionsniveau skal sammenlignes med scoring af børnene i forhold til læreplanernes temaer for siden at kunne aggregere predikterende scores - også på institutionsniveau og kommuneniveau. Gennem dokumentanalyse etableres viden om, hvad børn i Danmark skal lære (læreplaner) og gennem observationer i praksis viden om hvad, de faktisk lærer. Oplysninger om børns læring og udvikling i dagtilbud indhentes også gennem samarbejde med Legetek.dk, der har database med sådanne oplysninger, indhentet gennem samarbejde med en række kommuner om scoring i ”Kompetencehjulet”.

Der arbejdes således i et mixed-methods design, hvor de kvantitative metoder understøttes af kvalitative metoder i undersøgelsen. Der anvendes registerdata, hvor vi anvender en scoringsalgoritme baseret på børns alder, køn, forældrebaggrund, til samkørsel med institutionsdata (scoringerne i vurderingsværktøjerne). Der vil kunne anvendes regressionsmodeller og estimater fra EPPE-projektet (Sylva et al, 2010) og fra danske data (SFI og Legetek).

I de deltagende kommuner (forventeligt Hjørring, Frederikshavn og Norddjurs) gennemføres observationer og interviews i dagtilbud (79 dagtilbud): Observationerne med ECERS 3 etablerer baselines. KVALid observationerne skal efterfølgende undersøge hvilken pædagogisk praksis (dagtilbudspædagogik) inden for kvalitetstemaerne (inklusion, medvirken, læring og relation), der skaber både høj kvalitet og mulige kvalitetsforskelle og det skal siden undersøges hvilke effekter, det har, gennem statistisk samkørsel med data om børnenes udvikling (kompetencehjulet) og socio-økonomiske forhold (registerdata). Hermed kan kvaliteten beskrives og der kan måles mulige forskelle i effekter af dagtilbud af forskellig kvalitet og med forskellige baggrundsforhold. Eller sagt på en anden måde. Læringsmiljøet kan analyseres gennem kvalitetskriterierne og sammenlignes med effekterne af læringsmiljøet (børns udbytte, set i forhold til læreplanens intentioner) og karakteren af dem, belyst gennem scoren i evalueringværktøjet.

Metodologi

På baggrund af den bio-økosystemiske grundlagsramme og interaktionistisk pædagogisk teori etableres et opdateret vidensgrundlag om kvalitet i dagtilbud og om effektiv dagtilbudspædagogik. Dette kan danne afsæt for udvikling af nye nationale vurderingskemaer, der supplerer den internationale ERS-linje.

Processen kan beskrives som abduktiv og rekursiv, idet der foregår en løbende og informeret vekselvirkning mellem teori og empiri (Peirce, 1955; Sammons, 2010, s. 38). De teoretiske og pædagogiske forklaringer om kvalitet i dagtilbud inden for læreplanens temaer fungerer som programteori (Vedung, 1997), der operationaliseres i det nationale vurderingsværktøj KVALid. Det er antagelsen, at der i praksis og i dagtilbudspædagogik eksisterer nogle generative mekanismer, der skaber kvalitet, og som interventioner med kvalitetsvurderingsværktøjer kan forbedre (Vedung, 1997, Sayer, 1992, Næsby, 2014, s. 57). Den

fortsatte udvikling af indikatorerne (tegn på kvalitet) i dialogværktøjet KVALid informeres af observationer i praksis og gennem dialogmøder med praktikere. Denne kvalitative proces og feedback (en intensiv strategi) medfører at skemaerne både afprøves og justeres inden de lægges ind i det statistiske design, der anvendes til den kvantitative undersøgelse i en survey (en ekstensiv strategi).

Kvalitet er som begreb konstrueret, værdiladet og relativt, hvorfor det gennem abduktion sikres, at "der stilles spørgsmål til spørgsmålet" (Siraj-Blatchford & Mayo, 2012). Dette skal også medvirke til at skabe transparens i forskningsprocessen, hvor antagelsen om de mekanismer, der skaber kvalitet, be- eller afkræftes, hvilket virker tilbage på og får konsekvenser for den teori og forskning, antagelserne bygger på. Den analytiske abduktionsproces består her i teoriudvikling, studier i praksis og reformulering af teorien, der kan forklare, hvad der sker i praksis (Sheridan, 2009, s. 250). Item-response-teori sikrer ligeledes abduktion samt transparens.

Skaleringen af kvalitet, der begrundes i teorien om proximale processer og den grundlæggende forståelse og definition af kvalitet som begrundes i Sheridan, Samuelsson og Johanssons (2009) empiriske arbejde, vises i den formanalytiske model (Spencer-Brown, 1969, Jönhill, 2012), som indikatorer for kvalitet i KVALid værktøjet til observationer og udviklingsdialoger.

Tidsplan

I første fase (2015-2016) udarbejdes en oversigt over kvalitetsforskningen inden for dagtilbudsområdet. Der gennemføres et Desk study med søgninger i forskningsdatabaser og eksisterende kortlægninger (reviews) samt empiriske data fra kvalitetsforskning og udviklingsarbejder med ECERS i Skandinavien og England. (Næsby, T. (2016). Litteraturstudie af forskning om environment rating scales. Aalborg: UCN)

Der oprettes en videnbank med de validerede emner/ indikatorer til brug for videre forskning. Baseres på IRT. Denne suppleres med en undersøgelse af aktuel status for læreplansarbejdet i dagtilbud.

Der forberedes indsamling af data og der tilknyttes en statistiker, der beskriver det statistiske design og som gennemfører test af skemaer.

I anden fase (2016) påbegyndes den empiriske dataindsamling gennem observation og interview og forskningsteamet bearbejder data fra de deltagende kommuner.

I tredje fase (2016-17) sker en operationalisering af indikatorer for kvalitet, baseret på læreplaner i dagtilbud og med inspiration fra SSTEW (Sustained Shared Thinking and Emotional Well-being), der pilottesttes og efterfølgende anvendes i udvalgte kommuner i Danmark (kommunerne inviteres til samarbejde (minimum 120 dagtilbud, heraf 40 i kontrolgruppe)). Udviklingen af det statistiske design og undersøgelsesværktøjet sker, så det kan kombinere data fra flere undersøgelser og med person- og registerdata (Danmarks Statistik) (Agestri og Finlay 2009).

Fjerde fase: (2017-18) Analyse og sammenkørsel af data, afsluttende rapport og artikel

Tidsplan	2015, fase 1	2016, fase 2 og 3	2017, fase 3 og 4	2018, fase 4
Aktivitet	Udarbejdelse af projektplan	Udvikling af temaer i evalueringsværktøjet	Analyse af data Reliabilitetstest	Fortsat analyse og statistisk output

	Forarbejde til udvikling af vidensbase og systematisering af eksisterende data	og operationalisering Observationer til baseline (efterår) Efterfølgende test af korrelationer og udvikling af syntaks med registerdata og persondata	IRT og Peer-review af KVALid Undersøgelser i en række kommuner, forventeligt Norddjurs og Hjørring	
Milepæle	Forskningsbaseret og dialogbaseret skema til kvalitetsvurdering testes i samarbejde med Hjørring Kommune	ECERS 3 observationer i Frederikshavn	Resultater af analyser af data og prædiktorer	
		Litteraturstudie Statusrapport Artikel	Statusrapport	Forskningsrapport International artikel

Referencer

Agresti, A. & Finlay B. (2009). *Statistical Methods for the Social Sciences*. Upper Saddle River. New Jersey: Pearson International Edition. 4.udg.

Bauchmüller, R.; Gørtz, M. & Rasmussen, A.W.(2011). *Long-Run Benefits from Universal High-Quality Pre-Schooling*. København: AKF.

Bennett, J. & Taylor, C. (2006). *Starting Strong. Early Childhood Education and Care*. Paris: OECD Publishing. Vol 2.

Bergman, M.M. (2008). The Straw men of the Qualitative-Quantitative Divide and their Influence on Mixed Methods Research. In: *Advances in Mixed Methods Research*. London: SAGE Research Methods.

Brodie, K. (2014). *Sustained Shared Thinking in the Early Years*. London: Routledge.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development*. Cambridge: Harvard University Press

Bronfenbrenner, U. & Ceci, S.J. (1994). Nature-Nurture Reconceptualized in Developmental Perspective: A Bioecological Model. *Psychological Review*, 101 (4), pp. 568-586. American Psychological Association. I: Siraj-Blatchford, I. & Mayo, A. (eds) (2012): *Early Childhood Education*. London: Sage Library of Educational Thought and Practice. Vol 1, s. 119-158.

Bronfenbrenner, U. & Morris, P.A. (2006). The Bioecological Model of Human Development. Damon & Lerner (eds.). *Theoretical Models of Human Development, Volume one of the Handbook of Child Psychology*. New York: Wiley, pp. 793-828.

- Christoffersen, M.N.; Højen-Sørensen L. & Laugesen, A.K. (2014). *Børnehavens betydning for børns udvikling*. København: SFI
- Clifford, R.; Reszka, S.S. & Rossbach, H-G. (2010). *Reliability and Validity of the Early Childhood Environment Rating Scale*. Chapel Hill: FPG Child Development Institute.
- Esping-Andersen, G. (2008). "Childhood Investments and Skill Formation". In: *International Tax and Public Finance*, 15(1), s. 19-44.
- EU-Kommissionen (2011). *Førskoleundervisning og børnepasningsordninger: At give alle vores børn den bedste start i verden af i morgen*. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0066:FIN:DA:PDF>
- EU-Kommissionen (2014). Proposal for key principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care. Report of the Working Group on Early Childhood Education and Care under the auspices of the European Commission. http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/archive/documents/ecec-quality-framework_en.pdf
- Green, J. (2007). *Mixed methods in social inquiry*. Jossey-Bass
- Hammersley, M. (red.) (2007). *Educational Research and Evidence-based Practice*. London: SAGE
- Hargreaves, A. & Fullan, M. (2012). *Professional Capital. Transforming Teaching in Every School*. New York: Teachers College Press.
- Harms, T.; Clifford, R. & Cryer, D. (1998). *Early Childhood Environment Rating Scale, Revised Edition*. Vermont: Teachers College Press.
- Harms, T.; Clifford, R. & Cryer, D. (2006). *Infant/Toddler Environment Rating Scale, Revised Edition*. New York: Teachers College Press.
- Harms, T.; Clifford, R. & Cryer, D. (2015). *Early Childhood Environment Rating Scale, 3rd. Edition*. New York: Teachers College Press.
- Heckman, J. J. (2006). Skill Formation and the Economics of Investment in Disadvantaged Children. *Science, New Series*, Vol. 312, No 5782.
- Hundeide, K. (2004). *Relationsarbejde i institution og skole*. Frederikshavn: Dafolo.
- Høgsbro, K. (2011). Evidensbaseret praksis – forhåbninger, begrænsninger og muligheder. *Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund*, nr. 15, 11-30.
- Jönhill, J.I. (2012). *Inklusion och exklusion. En distinktion som gör skillnad i det mångkulturella samhället*. Malmö: Liber.
- Kornerup, I. & Næsby, T. (2014). *Pædagogens grundfaglighed*. Frederikshavn: Dafolo.
- Kornerup, I. & Næsby, T. (2015). *Kvalitet i dagtilbud. Grundbog til dagtilbudspædagogik*. Frederikshavn: Dafolo.

- Melhuish, E. (2010). "Why Children, Parents and Home Learning are Important". I Sylva, K.; Melhuish, E.; Sammons, P.; Siraj-Blatchford, I. & Taggart, B. (2010): *Early Childhood Matters. Evidence from the Effective Pre-school and Primary Education Project*. London: Routledge.
- Miller, T. (2012). Hvad er pædagogisk dokumentation og evaluering? In: Miller, Christensen og Holm-Larsen (red): *Innovativ evaluering i dagtilbud*. Frederikshavn: Dafolo
- Miller, T. (2012 a). Det lærende tilsyn – dialog og sikkerhed. In: Miller, Christensen og Holm-Larsen (red): *Innovativ evaluering i dagtilbud*. Frederikshavn: Dafolo
- Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold (2014). *Serviceloven*. LBK nr 1023 af 23/09/2014 (Gældende).
- Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold (2015). *Dagtilbudsloven*. LBK nr. 167 af 20/02/2015 (Gældende).
- Nielsen, T.K.; Sommersel, H.B.; Tiftikci, N.; Vestergaard, S.; Larsen, M.S.; Ellegaard, T.; Kampmann, J.; Moser, Th.; Persson, S. & Ploug, N. (2014). *Forskningskortlægning og forskervurdering af skandinavisk forskning i året 2012 i institutioner for de 0-6 årige*. Clearinghouse Forskningsserien.2014:9. København: Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning, Aarhus Universitet.
- Næsby, T. (2014). *Kvalitet i dagtilbud*. Ph.d.-afhandling. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Næsby, T. (2015): Barndom og pædagogisk kvalitet, i Kornerup & Næsby.: *Kvalitet i dagtilbud. Grundbog til dagtilbudspædagogik*. Frederikshavn: Dafolo.
- Næsby, T. (2016). *Litteraturstudie af forskning om environment rating scales*. Aalborg: UCN
- Nørgaard, B. m.fl.(2012). Dømmekraft, professionsuddannelser og det professionelle arbejde. *Seriehæfte no 4*. Aalborg: UCN.
- Peirce, C. S. (1955). Abduction and induction. *Philosophical writings of Peirce, 11*. New York: Dover Publications.
- Sammons, P. (2010). The EPPE research design: An educational effectiveness focus. I: Sylva, K.; Melhuish, E.; Sammons, P.; Siraj-Blatchford, I. & Taggart, B. (2010): *Early Childhood Matters. Evidence from the Effective Pre-school and Primary Education project*. London. Routledge/ Taylor & Francis.
- Sayer, A. (1992). *Method in Social Science. A Realist Approach*. 2. udg. London: Routledge.
- Sheridan, S.; Samuelsson, I.P. & Johansson, E. (2009). *Barns tidiga lärande*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Sheridan, S. (2001). *Pedagogical Quality in Preschool*. Göteborg: Göteborg Universitet.
- Sheridan, S. (2007). "Dimensions of Pedagogical Quality in Preschool". I: *International Journal of Early Years Education*, 15(1), s. 197 – 217. London: Taylor & Francis

- Sheridan, S. (2009). "Discerning Pedagogical Quality in Preschool". I *Scandinavian Journal of Educational Research*, 53(3), s. 245-261. London: Routledge.
- Sheridan, S. (2012). "Et intersubjektivt perspektiv på kvalitet i førskolen". I Miller, T.; Christensen, B. & Holm-Larsen, S.: *Innovativ evaluering i dagtilbud*. Frederikshavn: Dafolo.
- Siraj-Blatchford, I. (2010). "A Focus on Pedagogy. Case Studies of Effective Practice". I Sylva, K.; Melhuish, E.; Sammons, P.; Siraj-Blatchford, I. & Taggart, B. (2010): *Early Childhood Matters. Evidence from the Effective Pre-school and Primary Education Project*. London: Routledge.
- Siraj-Blatchford, I. & Wong, Y-l. (1999). Defining an Evaluating "Quality" Early Childhood Education in an International Context: Dilemmas and Possibilities. *Early Years*, 20 (1), 7-18. I: Siraj-Blatchford, I. & Mayo, A. (eds)(2012): *Early Childhood Education*. London: Sage Library of Educational Thought and Practice. Vol 4, s. 77 – 90.
- Siraj-Blatchford, I. & Mayo, A. (eds)(2012). *Early Childhood Education*. London: Sage Library of Educational Thought and Practice. Vol 1-4.
- Siraj-Blatchford, I.; Taggart, B.; Sylva, K.; Sammons, P. & Melhuish, E. (2008). "Towards the Transformation of Practice in Early Childhood Education: the Effective Provision of Pre-school Education (EPPE) Project". I: *Cambridge Journal of Education*, nr. 38 (1), s. 23-36.
- Siraj-Blatchford, I. (2015): Et fokus på pædagogik – casestudier af effektiv praksis. I: Kornerup & Næsby: *Kvalitet i dagtilbud. Grundbog til dagtilbudspædagogik*. Frederikshavn: Dafolo. s. 273 – 292.
- Spencer-Brown, G. (1969). *Laws of Form*. London: G. Allen and Unwin.
- Sylva, K.; Melhuish, E.; Sammons, P.; Siraj-Blatchford, I, & Taggart, B. (2004). *The Effectice Provision of Pre-School Education (EPPE) Project. Findings From Pre-School to end of Key Stage 1*. Nottingham: DfES Publications.
- Sylva, K. (2009). "Quality in Early Childhood Settings". I: Sylva, K.; Melhuish, E.; Sammons, P.; Siraj-Blatchford, I, & Taggart, B. (2010): *Early Childhood Matters. Evidence from the Effective Pre-School and Primary Education project*. London. Routledge/ Taylor & Francis.
- Sylva, K.; Melhuish, E.; Sammons, P.; Siraj-Blatchford, I, & Taggart, B. (2010). *Early Childhood Matters. Evidence from the Effective Pre-School and Primary Education project*. London. Routledge/ Taylor & Francis.
- Uddannelses- og forskningsministeriet (2014). *Bekendtgørelse om uddannelsen til professionsbachelor som pædagog*. BEK nr 211 af 06/03/2014 (Gældende).
- Vedung, E. (1997). *Public Policy and Program Evaluation*. New Jersey: Transaction Publishers.
- Wertch, J.W. (2008). From Social interaction to Higher Psychological Processes: A Clarification and Application of Vygotsky's Theory. *Human Development*, 51: 66-79. Siraj-Blatchford, I. & Mayo, A. (eds) (2012): *Early Childhood Education*. London: Sage Library of Educational Thought and Practice. Vol. 1, s. 77-96.

Woodhead, M. (2006). Changing perspectives on early childhood: theory, research and policy. Background paper prepared for the Education for All Global Monitoring Report 2007. *Strong Foundations: Early Childhood Care and Education*. UNESCO.

Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in Society*. Cambridge: Harvard University Press.